

Б.А. Әрінова* , Қ.Ш. Молдасан , Н.А. Аринова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: baxit-a@mail.ru

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ «ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ» ПӘНІ ОҚУЛЫҚТАРЫНЫҢ МАЗМҰНДЫҚ-ҚҰРЫЛЫМЫ

Мақалада жаңартылған білім беру жағдайындағы оқыту үдерісінде «Өзін-өзі тану» пәнін жалпы орта білім беретін мектептердегі оқыту ерекшеліктері қарастырылады. Пәннің оқулықтарына әдістемелік тұрғыда жан-жақты талдау жасалып, авторлар соның ішінде б-сыныптың оқулығына сипаттама береді. Сол сияқты «Өзін-өзі тану» пәнінің оқулықтарын дайындауға негіз болатын нормативтік-құқықтық құжаттар көрсетіледі. Авторлар мектептегі оқулықтар мен оқу әдістемелік кешендерді талдауда пәннің дамуы мен қалыптасуындағы кезеңдерге сүйенеді, сөйтіп жаңартылған білім мазмұны жағдайындағы оқулықтарға әдістемелік талдау жасауға ұмтылады. Мұғалімнің өзін-өзі тануды оқытудағы ұстанымына ерекше назар аударылады – сыныптағы мұғалім мен оқушы арасындағы ашық диалог. Әр оқушының ішкі және тұлғалық «Мен» тұжырымдамасын қалыптастыруда мұғалімнің орны айрықша. Балалармен бірге ойлану, бірге қуану, бірге қамығу, бірге жаңа нәрсені үйрену, бірге таңданып, бірге қобалжу пәнді оқытуда жағымды атмосфера орнатып қана қоймайды, ол сонымен қатар оқушылардың өмірдің ақиқатын түсінулеріне де көмектеседі.

Мақалада екі кесте беріледі. Оқулықтағы кейбір тапсырмаларды мысалға ала отырып, авторлар пәнді оқытудың жаңа әдістеріне әдістемелік талдау жасайды. Зерттеу Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің (№ AP08856223 грантына) сәйкес қаржыландырылады.

Түйін сөздер: жаңартылған білім беру мазмұны, өзін-өзі тану, рухани адамгершілік білім, оқулық, оқушы дәптері, әдістемелік құрал, білім мазмұны.

B.A. Arinova*, K.Sh. Moldasan, N.A. Arinova

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: baxit-a@mail.ru

Content Structure of the Subject «Self-Cognition» in the Conditions of the Renewed Content of Education

It is examined the content structure of the subject “Self-cognition” in the context of the updated content of education in general education schools in the article. The analysis of textbooks and educational-methodical complexes of the subject is carried out, the authors give a methodological description of the 6th grade textbook.

The article also reflects the regulatory documents that served as the basis for the preparation of textbooks in the discipline. When analyzing textbooks and educational-methodological complexes, the authors rely on the stages in the development and formation of the subject and, thus, strive for a methodological analysis of textbooks in the context of the updated content of education, showing the continuity of the development of the content of the subject, and clearly indicating the novelty of the approach.

The article provides tables for analyzing the content of textbooks at the primary, basic, senior level of the school. Separate attention is paid to the position of the teacher in teaching self-cognition - an open dialogue between teacher and a pupil in the classroom.

The role of the teacher in the formation of the inner and personal concept of “I” of each pupil is special. Thinking with children, rejoicing together, grieving together, learning something new together, being surprised and worried together, which not only creates a positive atmosphere in the classroom, but also helps pupils understand the realities of life.

As examples, the authors use some tasks from the textbook and analyze the methodological aspects of new methods of teaching the subject. The research is funded by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP08856223).

Key words: updated content of education, self-knowledge, spiritual and moral education, textbook, student’s notebook, methodological guide, content of education.

Б.А. Аринова*, Қ.Ш. Молдасан, Н.А. Аринова

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы
*e-mail: baxit-a@mail.ru

Содержательная структура предмета «Самопознание» в условиях обновленного содержания образования

В статье рассматривается содержательная структура предмета «Самопознание» в условиях обновленного содержания образования в общеобразовательных школах. Авторами проведен анализ учебников и учебно-методических комплексов предмета, в том числе дана методическая характеристика учебнику 6 класса. Наряду с этим в статье отражены нормативно-правовые документы, послужившие основой для подготовки учебников по дисциплине. Авторы при анализе учебников и учебно-методических комплексов опираются на этапы в развитии и становлении предмета и, таким образом, стремятся к методическому анализу учебников в условиях обновленного содержания образования, показывая преемственность развития содержания предмета, и четко обозначая новизну подхода. В статье приведены таблицы для анализа содержания учебников в начальном, среднем и старшем уровнях школы. Отдельное внимание уделяется позиции учителя в преподавании самопознания – открытому диалогу учителя и ученика на уроках. Роль учителя в формировании внутренней и личностной концепции «Я» каждого ученика особенная. Мыслить вместе с детьми, вместе радоваться, вместе горевать, вместе узнавать что-то новое, вместе удивляться и волноваться, что не только создает позитивную атмосферу на уроках, но и помогает учащимся понять реалии жизни.

В качестве примеров авторы используют некоторые задания из учебника и анализируют методические стороны новых методов преподавания предмета. Исследование финансируется Комитетом науки Министерства образования и науки Республики Казахстан (грант № AP08856223).

Ключевые слова: обновленное содержание образования, самопознание, духовно-нравственное образование, учебник, тетрадь ученика, методическое пособие, содержание образования.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беру жүйесіндегі заманауи талаптар мектептегі оқыту үдерісінің жаңартылған білім мазмұнына көшуімен сипатталады. Білім беру, оқыту, тәрбиелеу үдерістері бүгінгі қоғамға қажетті адам капиталын дамытуды көздейтіндіктен рухани-адамгершілік білім беру әлеуметтік өмірдің басты қағидасына айналды. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты халыққа жолдауында: «Адамды және қоғамды уақыт талабына сай жетілдіру қажеттігін өмірдің өзі көрсетіп отыр. Мен халқымыздың әлем үлгі тұтарлық жақсы қасиеттерінің көбірек болғанын қалаймын» деген сөзі өскелең ұрпақтың ақыл-ой өрісінің, интеллектуалдық қабілеттерінің тереңдігімен қатар олардың бойында адамгершілік қасиеттердің мол болуы керектігін дәйектейді (Тоқаев Қ.К. «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты халыққа жолдауы. Нұрсұлтан, 2020) [1].

XXI ғасырдың цифрлық ұрпағына рухани адамгершілік негіздегі білім беру адамзат баласының өмірлік құндылықтары, ұлттық құндылықтар және абсолютті жалпыадамзаттық құндылықтардың өзара сабақтастығын сақтай

отырып, оқушылардың ішкі жан әлемін нұрландыруға, айналасына, қоршаған ортаға, өзіне деген эмоционалды қарым-қатынасын қалыптастыруға қызмет етеді. Сондықтан рухани-адамгершілік тұрғысынан білім беру әр баланың азаматтық келбетінің жоғары болып, олардың кез келген ортада белсенділік көрсете алатын қабілеттерін жетілдіруді көздейді.

Қазіргі жас ұрпақтың бойында адамгершілік қасиеттерді қалыптастыратын арнайы пән ретінде «Өзін-өзі тану» пәнін атап айта аламыз. Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін мектептерінде бұл пәнді оқыту 2010-2011 оқу жылында ҚР БЖҒМ-нің 09.04.2010 ж. № 160 бұйрығымен бекітілген. Базистік оқу жоспарында «Өзін-өзі тану» пәнін оқыту «Адам және қоғам» білім саласындағы міндетті пән ретінде жалпы орта білім беретін мектептердің бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейлерінде жүзеге асырылады. Пәнді оқытуда «Өзін-өзі тану» пәнінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім стандарты (ҚР БЖҒМ-нің 24.09.2002 ж. № 693 бұйрығымен бекітілген) басшылыққа алынады. Аталған стандарттың негізгі қызметі мектепке дейінгі және жалпы орта білім беру жүйесінде рухани-адамгершілік білім беруді ұйымдастырудың нормативтік талаптарын анықтау болып табылады.

«Өзін-өзі тану» оқулықтары мен оқу-әдістемелік кешендері ҚР білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты; «Балалардың құқықтары туралы» Конвенция; Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңы, «Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту тұжырымдамасы» ережелеріне сәйкес «Бөбек» ұлттық ғылыми-практикалық білім және сауықтыру орталығы құрамындағы Адамның үйлесімді даму институтында дайындалады.

Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін мектептерінің барлық деңгейлерінің оқу жоспарларына «Өзін-өзі тану» пәнінің міндетті оқу пәні ретінде жаппай ендірілуі ендігі кезекте сол пәнді оқытатын мұғалімдерді дайындау қажеттігін алға шығарды. «Бөбек» ҰҒПББСО ұсынысы бойынша жоғары оқу орындарының бакалавриат, магистратура және докторантура (PhD) мамандықтарының классификаторына 2009 жылы «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» жаңа мамандығы енгізілді. Аталған мамандық бойынша еліміздің ұлттық университеттерінде 2010 жылы студенттер қабылданып, әр өңірде кәсіби мамандарды дайындау ісі жолға қойылды. Сол уақыттан бастап қазақстандық қоғамда өскелең ұрпаққа рухани-адамгершілік білім беруді нығайту үшін көп мүмкіндіктер жасалуда. Мұны еліміздің мектептерінде 2016-2017 оқу жылынан бастап пәндерді жаңартылған білім мазмұнының оқу бағдарламаларына сәйкес оқытудың ендірілуінен көреміз. ҚР Білім және ғылым министрлігінің 29 қыркүйек, 2018 № 522 бұйрығына сәйкес жаңартылған «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру бағдарламасы оқушылардың рухани-адамгершілік және интеллектуалдық мүмкіндіктерін дамытуды қамтамасыз ететін оқу бағдарламасы деп танылады.

Зерттеу әдістері

Жаңартылған білім беру мазмұнында оқыту әдістемелерінің жаңаруы, пәндер бойынша білім беру мазмұнын құрылымдау ұстанымдарының өзгеруі, оқыту үдерісінде оқушының шығармашылығына, табыстылығына бағытталған инновациялық білім беру технологияларының енгізілуі білім алушылардың танымдық белсенділігі мен өзіндік ойлауын қамтамасыз ететін дамытушы, сындарлы білім беру моделін қалыптастыруда. Аталған жаңа жүйенің өзіндік бір ерекшелігі оқушылардың тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін әр оқушының жеке даму траекториясын анықтауға мүмкіндік беруінде.

Жаңартылған білім беру пәндік құзыреттіліктерді қалыптастыруға негізделіп, оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамытуға бағытталады.

«Рухани-адамгершілік білім беру – бұл білім мазмұнына оқушылардың жоғары рухани болмысын ашуға және толық адам болып қалыптасуына ықпал ететін жалпыадамзаттық құндылықтарды енгізу арқылы оларды белсенді оқу-танымдық әрекетке ынталандыруды және оны ұйымдастыруды, сол сияқты ойы, сөзі және ісі бір жерден шығатын кемел мінезді адам тәрбиелеуді мақсат ететін педагогикалық үдеріс» деп айтылғандай пәннің стандартында ізгілікті тұлға тәрбиесі жан-жақты ашып көрсетіледі (Р.А. Мұқажанова, Г.А. Омарова, Р. Мұратханова, 2015 [2]).

«Өзін-өзі тану» пәнін оқытудың жаңартылған білім мазмұнында ақиқат, сүйіспеншілік, дұрыс әрекет, ішкі тыныштық және қиянат жасамау құндылықтарының ізгілікті сипаты айқындалып, жалпы орта білім беру жүйесінде пәнді оқытудың метапәндік әдістемелік жүйесін Р.А. Мұқажанова, Г.А. Омарова, Р. Мұратханова, Р.О.Ізғұттынова, Ж.Ж. Әкімбаева, И. Калачева және т.б. негіздеп отыр. Оқытудағы мұндай бетбұрыс ең алдымен қазіргі жаһандану жағдайындағы әлемдік өзгерістер, жаңартулар және адамзат баласының дамуындағы рухани дағдарыстарға байланысты екендігі сөзсіз. Қай пәннің болмасын оқулығы мен ОӘК білімдік, дамытушылық және тәрбиелік мақсаттарды жүзеге асырады, сөйтіп оқушылардың пәндік құзыреттіліктерін дамытуға негіз болады. Сол себепті еліміздің жалпы орта білім беретін мектептерінде міндетті пән ретінде оқытылатын «Өзін-өзі тану» пәнінің тұлға қалыптастырушылық әлеуеті орасан зор деп айта аламыз.

Мектепке арналған оқу құралдары баланың жалпытанымдық көзқарасын кеңейтіп, әлемді, қоршаған ортаны тануға жетелейді. «Оқу әдебиеттерінің ішінде мектеп оқулықтары ерекше орын алады. Оқулықтар құрылымы және мазмұны бойынша пәннің оқу бағдарламасына толық сәйкес келеді. Оқулық негізгі компонент ретіндегі мәтіндермен қатар мәтіннен тыс, қосымша компоненттерден де тұрады. Оқулықтар ғылым негіздерін мазмұндаумен қатар оқушылардың оқу материалдарын меңгерту үшін олардың өзіндік жұмыстарын да ұйымдастырады. Оқулық ғылым логикасын, оқу бағдарламасы логикасын және тұлға дамуы логикасын бірлікте қарастырады. Оның негізгі қағидалары, қорытындылары анық және нақты

болуы керек. Сонымен қатар оқушылардың танымдық қызығушылығын тудыратын проблемалық мазмұндау да болуы қажет» (Зотова Т.Н., 2013) [3].

Оқулықта нақты бір оқу пәнінің мазмұны дидактиканың талаптарға сай ғылыми негізде баяндалып, әдістемелік тұрғыда құрылымдалады. Оқулықтанушы ғалым А.К. Құсайынов: «Оқулық оқу материалына онымен жұмыс істеу әдістемесін қоса ұсынады, яғни мұғалімге – оқу материалын қалай оқытып, меңгерудің оқушыға – ол материалды оқып, меңгерудің тәсілін береді. Басқаша айтқанда, оқулықта білім беру мақсаттары мазмұн мен әдістер түрінде нақтыланады» деп тұжырымдайды (Құсайынов А.К., Асыллов Ұ., 2000) [4].

«Өзін-өзі тану» пәнінің оқулығы рухани-адамгершілік білім мазмұнының меңгерілуін және жеке тұлғаның үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін оқу құралы ретінде мынадай қызметтерді атқарады:

1. *Үйлестірушілік қызметі*: әр сыныпқа арналған оқу-әдістемелік кешендердің мазмұнын құрайтын пән стандартындағы ізгілікті мақсаттардың орындалуын реттейді. Оқулықтың үйлестірушілік қызметі сонымен қатар оқыту үрдісін тиімді ұйымдастыруды және оқушылардың меңгерген рухани-адамгершілік құндылықтарын өмірлік жағдаяттарда орынды қолдана алу құзіреттіліктерін қалыптастыруды да қарастырады.

2. *Жүйелеушілік қызметі*: рухани адамгершілік тұрғыдағы жалпыадамзаттық құндылықтарды құрайтын оқу материалдарының жүйелі баяндалуын қамтамасыз етеді.

«Өзін-өзі тану» пәні оқулықтарында берілген рухани-адамгершілік білім негіздерін оқып үйрену мен өздігінен білім алуды жүзеге асыруда пән оқулықтары төмендегідей *дидактикалық міндеттерді* жүзеге асырады:

а) *ақпараттық* – әр сынып бойынша берілетін рухани-адамгершілік білім мазмұнының көлемін және оқушылардың берілген ақпараттарды меңгеруде атқаратын іс-әрекеттерін анықтайды;

ә) *жинақтау* – рухани-адамгершілік білім негіздерін құрайтын жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды танымдық, тәрбиелік мәнділігіне орай жинақтап, оларды оқушылардың ұғым түсінігіне лайық дидактикалық сұрыптауды қарастырады. Бұл міндетте эвристикалық және зерттеушілік-құрастырушылық әрекеттер арқылы оқу белсенділігін арттыру көзделеді;

б) *бекіту және өзін-өзі бақылау* – оқушылардың жалпыадамзаттық және ұлттық құнды-

лықтар негізіндегі білім мазмұнын меңгеруге қажетті шығармашылық іс-әрекетінің мұғалім басшылығымен ұйымдастырылуы;

в) *өздігінен білім алуды ұйымдастыру* – нақты бір сынып шеңберінде берілген рухани адамгершілік білім негіздерін кеңейту мақсатында оқушылардың өзіндік ізденушілік қабілетін шыңдау әрекеті;

г) *кіріктірушілік (интеграциялау)* – оқыту үрдісіндегі салалас пәндердің негізгі ұстанымдары мен мазмұндық сипатын диалектикалық бірлікте қарастыра отырып, олардың мағыналас байланыстарын өзіндік таным қағидасымен ұштастыру;

д) *дамытушы-тәрбиелеуші міндеті* – білім мен тәрбие беру жұмысын ұйымдастыруда басшылыққа алынатын ізгілендіру идеяларының баланың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне сай іріктелуі нәтижесінде жеке тұлғаның әлеуметтенуі (Әрінова, 2018) [5].

Аталған міндеттердің жүзеге асырылуы оқушының өзін-өзі тануына, айналасындағы адамдармен жарасымды қарым-қатынас жасай алуына септігін тигізеді. «Өзін-өзі тану» пәні оқулықтарының құрылымдық жүйесі рухани-адамгершілік білім мазмұнын құрайтын оқу мәтіндері, білімді меңгерту аппараты, сабаққа керекті көрнекі құралдар және бағдарлау аппаратынан тұрады. Сонымен қатар оқулық құрылымында білім мазмұнының тарауларға, бөлімдерге, тақырыптарға, сабақтарға бөлінуі де анықталады.

«Өзін-өзі тану» пәнінің мазмұндық-құрылымдық жүйесін халқымыздың мәдени рухани мұралары, әдеби көркем туындыларында көрініс тапқан рухани-адамгершілік мәндегі оқу материалдары құрайды. Пәннің базалық білім мазмұнын құрылымдауда жалпыадамзаттық құндылықтар, тұлғаның сапалық қасиеттері адамзаттың әлеуметтік тәжірибесі, әлем мәдениеті, халықтар даналығы, құндылықтар туралы ұғымдар жүйесі және олардың адам өміріндегі мәні басшылыққа алынады.

Әдебиеттерге шолу

Жаңартылған білім мазмұны бойынша берілетін рухани-адамгершілік білім мазмұнын сұрыптауда аксиологиялық тұғырлар назарда болады, өйткені бұл пәннің өзіндік ерекшелігі – құндылықтар жүйесін меңгерте отырып, жас ұрпақты қайырымдылыққа, ізгілікке, адамгершілікке тәрбиелеу. Жаңартылған оқу бағдарламасында ұлттық құндылықтарға басымдылық

беріліп, білім мазмұнының ұлттық компоненттері алға шығады. Қазіргі оқулықтарда ақпараттық, интеграциялық, мотивациялық, бақылаушылық түзетушілік және өздігінен білім алушылық функцияларға орын беріліп, оқулықтардың функционалдық қызметі ашыла түскен. А.К. Мынбаева, А.А. Карабутова «Исторические особенности развития содержания предмета «Самопознание» атты мақалада пәннің әдістемелік жүйесінің даму үрдісін төмендегідей жіктеп көрсетеді:

– жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде баланың рухани адамгершілік дамуын жетілдіруге бағытталуы;

– қазіргі жаңа кезеңде философиялық және психологиялық білімдерді жинақтай отырып, философиялық кіріктірілген мазмұнға өтуі;

– мектептегі «Өзін-өзі тану» пәнін оқытудың әдістемесінің жаңартылуы;

– оқу материалдарының іс-әрекеттік тұрғыда құрастырылып, оқушылардың жобалау әрекетін ұйымдастыруға негізделуі және т.б. [6] (Мынбаева А.К., Карабутова А.А., 2019: 12)

Өзін-өзі тану сабақтарындағы педагог пен оқушының арасындағы ашық диалог әңгімелесу әдісін өткізуде, шығармашылық тапсырмаларды орындауда, жоба қорғауда ұтымдылық танытса, пән бойынша өткізілетін дәстүрлі емес сабақтардың, атап айтқанда сабақ – диспут, сабақ – фантазия, сабақ – концерт, сабақ – саяхат, сабақ-ойын және т.б. түрлері мұғалімнің кәсіби шеберлігін танытып, пәннің әдістемелік қуатын арттыра түседі.

Өзін-өзі тану сабақтарында мұғалімнің рөлі маңызды рөл атқарады. Мұғалім баланың ішкі жан әлемін ашуға, оның бойындағы адамгершілік сапаларды дамытуға, өзбетінше әрекет ете алуға үйретуде ынтымақтастық таныта білуі тиіс. Пәннің әдістемелік мүмкіндіктері мұғалім мен оқушының бірлескен оқу әрекеттерінде көрініс табады. Сол себепті мұғалім тұлғаның шығармашылық әлеуетін, өзіндік қабілеттерін аша білуі керек. Өзін-өзі танудың ерекшелігі де осында. Мұғалім қызметінің құндылықтық бағдары оқушыларға адамзаттың рухани тәжірибесін меңгеруге, қайырымдылыққа, кішіпейілділікке үйренуге, қоғамға қызмет етуге, өзінің азаматтық айқындамасын түсіне алуға бағыт береді. Әр оқушының ішкі және тұлғалық «Мен» тұжырымдамасын қалыптастыруда мұғалімнің орны айрықша. Балалармен бірге ойлану, бірге қуану, бірге қамығу, бірге жаңа нәрсені үйрену, бірге танданып, бірге қобалжу пәнді оқытуда жағымды атмосфера орнатып қана қоймайды, ол сонымен қатар оқушылардың

өмірдің ақиқатын түсінулеріне де көмектеседі. Сондықтан жаңартылған оқулықтардың мазмұны мен құрылымдық жүйесі педагогтің кәсіби сапаларымен бірге оқушылардың дүниетанымын дамытуға ықпал ететіндей деңгейде құрастырылып берілген.

Мұғалімнің бойында кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру, педагогикалық шеберлікке шыңдау олардың кәсіби мамандануынан, яғни университеттік білім алу кезеңінен басталады. Сол себепті жоғары оқу орындарында «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығында білім алушы студенттер «Өзін-өзі тануды оқыту әдістемесі» оқу курсының базалық пән ретінде оқи отырып, пәнді оқыту әдістемесінің теориялық және ғылыми әдістемелік негіздерін меңгереді. Болашақ мұғалім, кәсіби маман болу үшін студенттер: «Өзін-өзі тану» пәнінің білім беру бағдарламаларының құрылымын білу; пәнді оқыту барысында қалыптасатын құзыреттіліктерді анықтай алу; пәнді оқытудың жаңа бағыттарына сәйкес оқу пәнінің жаңа мазмұнын түсіндіре алу; сабақ өткізу әдіс-тәсілдерін және жалпыадамзаттық құндылықтардың мәнін жеткізе алу; өзін-өзі тану нәтижелерін, оқу жетістіктерін сапалық бағалау; топта жұмыс жасай білу, өз пікірін дәйектей алуға қабілетті болуы; өзін-өзі дамытып, өзін-өзі бағалай алу сияқты когнитивтік, функционалдық дағдыларды қалыптастыруға машықтанады. Осындай жүйелі іс-әрекеттерді әдістемелік технологиялық сипатта қолдана білу үшін, әрине, сол пәннің оқулығы мен оқу әдістемелік құралдарын дұрыс пайдалана білуге үйрену қажет.

Нәтижелер

«Өзін-өзі тану» бойынша «Бөбек» ҰҒПББСО жаңартылған бағдарламаға сәйкес дайындалған оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендердің құрамына «Оқулық», «Мұғалімге арналған әдістемелік құрал» және «Оқушы дәптері» кіреді. «Өзін-өзі тану» пәніне арналған оқулықтардың сағат саны жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес 1-сыныпта 33, ал 2-11 сыныптарға арналған оқулықтар 34 сабақтан, 4 тарау және 17 тақырыптан тұрады. Сабақ санынан тақырып санының аз болуының себебі, өзін-өзі тану пәнінің оқу бағдарламасына сәйкес бір тақырып екі сабаққа арналып беріледі (Мұратханова Р., Ізғұттынова Р.О., Алиев Б.Ш., 2018) [7].

«Өзін-өзі тану» пәнінің оқулықтары жалпы орта білім берудің барлық деңгейлерінде төрт тараудан тұрады және әр тарау бойынша

берілетін рухани-адамгершілік білім мазмұны сынып жоғарылаған сайын күрделеніп отырады. Төмендегі 1-кестеде әр деңгей бойынша тарау-

лардың атаулары көрсетілген. Осы тараулар бойынша әр сыныптың оқулығының мазмұндық желісі құрастырылады.

1-кесте – Мектептің бастауыш, негізгі, жоғары деңгейлеріндегі «Өзін-өзі тану» оқулығының бөлімдерінің атауы

Білім беру деңгейлері	Оқулықтағы тараулардың атаулары			
	1-тарау	2-тарау	3-тарау	4-тарау
Бастауыш	«Ғасырлар даналығы»	«Ынтымақты отбасы»	«Адам болам десеніз...»	«Әсемдік әлемінде»
Негізгі орта	«Таным қуанышы»	«Адам болам десеніз...»	«Адам және әлем»	«Адамзаттың рухани тәжірибесі»
Жоғары орта	«Таным жолында»	«Тұлғаның қалыптасуы»	«Қоғамдағы өмір»	«Адамзат әлемі»

Пәннің оқулықтары дидактикалық талаптарға сай белгіленген әдістемелік жүйені басшылыққа алады. «Өзін-өзі тану» пәнінің оқулықтарын әдістемелік талдау үшін біз жаңартылған білім беру мазмұнындағы 6-сынып оқулығына тоқталамыз [8] (Нұркеева С., Алиев Б.Ш., Бақаш Е., 2018).

Бұл оқулық басқа сыныптардағы сияқты бірізділікпен пәннің барлық оқулықтарына қойылатын дидактикалық талаптарға сай дайындалған. Оқулық «Табиғат – баға жетпес

сый» жобасын орындау туралы нұсқаудан басталады. Жобамен жұмыс жасау осы сыныптың оқулығында ғана толық көрсетілген, қалған сыныптардың оқулықтарында тапсырма түрінде ғана беріледі. Оқулық құрамындағы төрт тарауға сәйкес жобалық жұмысты орындаудың төрт кезеңі көрсетіледі. Жоба жұмыстарын орындауға оқушы дәптерінде арнайы «Жоба күнделігі» парақшалары берілген. Оқушы дәптерін ozin-ozitanu.kz интернет-порталының «Оқушыларға» бөліміндегі электрондық кітапханадан табады.

2-кесте – Оқулық мазмұнындағы тараулар мен тақырыптар жүйесі

Тараулар саны	Тақырыптардың атаулары
I тарау. Таным қуанышы	Ақиқатты іздеу жолында. Адамның мүмкіндіктері. Өзіне сенім. Әсемдікке талпыныс.
II тарау. Адам болам десеніз...	Өзгелермен үндесу. Ақкөңілділік туралы. Ар-ұждан және абырой туралы. Адамдық борышың.
III тарау. Адам және әлем	Отбасының жылуы. Сыныптағы достық. Мен және қоршаған әлем. Қоғам игілігі үшін қызмет.
IV Адамзаттың рухани тәжірибесі	Дәуірлерді жалғастырушы желі. Жүрек қалауымен. Адамзаттың шынайы көшбасшылары. Адамзаттың рухани байлығы. Қандай әсем әлем!

Оқулықта сонымен қатар «Өзін-өзі тану» пәні бойынша түсіндірме сөздік және «Есімдер көрсеткіші» беріледі. Рухани-адамгершілік мазмұнды құрайтын оқу мәтіндері осы сыныптағы баланың жас ерекшелігіне, қызығушылықтарына орай таңдалып, құрастырылған. Тапсырмалар жүйесі құндылықтардың мәнін ашуға бағытталып, оқушылардың шығармашылық әрекеттерін дамытуды нысана тұтқан. Оқулық құрылымындағы мынадай

бірнеше тапсырманы мысал ретінде көрсетуге болады:

Бірінші тараудың «Әсемдікке талпыныс» тақырыбындағы 7-8 сабақтарындағы 6-тапсырма: Берілген сөзтізбекті дұрыс шешендер, әл-Фарабидің қанатты сөзін оқуға болады. Тапсырманы дәптерде орындандар. (67-бет)
 1-сөз: «Жақсы» сөзінің антонимі.
 2-сөз: Адам даралығының белгісі (қос сөз).
 3-сөз: Сын есім.

4-сөз: «Ауру» сөзімен мағыналас сөз

Ж	м	н	м	н	з	–	к	л	к	–
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

р	х	н	к	с	л
---	---	---	---	---	---

Тапсырманы орындау пәнаралық интеграцияны да жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мұны жаңартылған оқулықтардың бір талабынан туындаған тапсырма деп айта аламыз.

«Адам болам десеңіз»... атты II тараудың 11-12 сабақтарындағы «Ақкөңілділік туралы» (90 бет) тақырыбындағы 2-тапсырма: «Адамның әуелден тоқымашы немесе хатшы болып тұмайтыны сияқты, қайырылымдылық пен жаман қылықтылық та адамға әуел бастан жаратылысынан дарымайды» деген әл-Фараби бабамыздың ұлағатты сөзін «көзқарас – себеп – мысал – қорытындылау» әдісімен талқыландар.

Мұндай тапсырма баланың өз ойын мысалдармен дәлелдеп, ашық айта алу және нақты шешім немесе қорытынды жасай алу құзыреттіктерін дамытуға көмектеседі. Оқулықта осындай тапсырмалар көп беріледі, алайда оларды оқу стратегияларына байланысты түрлендіріп отыру қажет, сонда оқушының логикалық ойлауы, шығармашылық қабілеттері ашыла түседі.

Талқылау

«Өзін-өзі тану» пәнінің әдістемелік жүйесін құрайтын оқытудың әдістері: *жағымды көңіл күй; дәйексөз; әңгімелеу; (мұғалім сыйы) шығармашылық іс-әрекет, топпен жұмыс; музыка және топпен ән айту* деп аталып бұл әдістермен жұмыс жасау мұғалімдерге арналған әдістемелік құралда нақты баяндалады. Оқулықта берілген оқу материалдарын меңгерту әлбетте пән мұғалімінің шеберлігіне байланысты. Ал өзін-өзі тану сабақтарының өзгешелігі мұнда гуманды педагогиканың шарттары толығымен орындалуы тиіс. «Тыныштық сәтінен» бастап «ән айту немесе соңғы тыныштық сәтіне» дейінгі аралықта сыныпта жағымды көңіл-күй орын алуы керек. Сүйіспеншілікке құрылған оқыту ғана рухани-адамгершілік білім негіздерін меңгертуге жағдай туғызады.

Жаңартылған мазмұнда жазылған оқулықтардың өткен оқулықтардан айырмашылығы-мазмұндық құрылымнан жобалық іс-әрекеттердің орын алуы. Оқушылардың креативті ойлауын, белсенді іс-әрекетін, фантазиясын, шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік беретін жобалық әрекеттер барлық сыныптардың

оқулықтарында белгілі деңгейде кездескенімен, 6-сыныптың оқулығында ғана жобалық іс-әрекеттерге арналған жеке айдар берілген. Мұны біз жоғарыда талдап көрсеткен болатынбыз.

Оқулықтың әр тарауының соңында оқу жетістіктерін бағалауға арналған тест тапсырмалары беріледі. Мысал ретінде екінші тараудың соңындағы мына тест тапсырмасын көрсетуге болады:

Тест тапсырмасы:

«Адамдық борышың – халқыңа еңбек қыл» деген ой-тұжырымға көзқарасың қандай?

А) Өмірге келген соң адам тек өзінің ғана қамын ойлап, өзі үшін еңбектеніп, өзі ғана рахатын татуы тиіс.

Ә) Әрбір адам өзінің білімі мен қабілетін халқының игілігіне адал жұмсауы тиіс.

Б) Халыққа қызмет ету – бұл мемлекеттің борышы (119-бет).

Тест түріндегі мұндай тапсырмалар оқушыларды дұрыс ойлауға және өз ойына жауапкершілікпен қарауға үйретеді.

Мектептегі «Өзін-өзі тану» пәнін оқытуда оқушылардың оқу жетістіктері сапамен бағаланады. Бұл құзыреттіліктердің базалық деңгейімен сәйкес келеді, яғни біз баланың қаншалықты білімді, ақылды, тәрбиелі, қайырымды екендігін өлшей алмаймыз, өйткені тұлға үнемі даму үстінде болады. Бұл да өзін-өзі танудың өзіндік бір ерекшелігін көрсетеді.

Рухани-адамгершілік білім берудің ерекшеліктеріне сәйкес сандық емес, сапалық білім маңызды, сондықтан әрбір жартыжылдықтың қорытындысы бойынша «сынақ» бағасы қойылады. «Оқушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар» пән бойынша сынақ қабылдаудың өлшемі болып табылады. Егер дайындық деңгейіне қойылатын барлық талаптар орындалса, оқушыға «сынақ» қойылады (Мұратханова Р., Кунапина К., Ережеп М.Н., 2018) [9].

Қорытынды, тұжырымдар

«Өзін-өзі тану» пәнінің жаңартылған білім мазмұнын жалпыадамзаттық құндылықтармен ұштастыру пәнді оқытудың жаңа кезеңіне қадам жасап отыр. Пәннің мазмұндық-құрылымының рухани-адамгершілік мағынамен толықтыруға негізделуі тұлғаның адамгершілік сапаларын, құндылықты бағдарларын, өмірдегі мақсаттары мен қоғамға қызмет ету әрекетін дамытуды көздейді.

Жаңартылған білім мазмұнына құрылған пәннің оқулықтары оқушылардың пәндік

құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал етуіне бағытталып, олардың жасампаздық бел- етіп, функционалды сауаттылықты дамыта- сенділігін танытуға мүмкіндік беретін өмірлік ды. Сонымен қатар оқулықтағы білім мазмұны дағдыларды қалыптастыруға да септігін оқушылардың қоғамға және өз-өзіне қызмет тигізеді.

Әдебиеттер

- 1 Тоқаев Қ.К. «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты халыққа жолдауы. – Нұрсұлтан, 2020
- 2 Мұқажанова Р.А., Омарова Г.А., Мұратханова Р. Мұғалімге арналған нұсқаулық /Руководство для учителя. – Алматы: Бөбек»ҰҒПББСО, 2015. – 144 бет. (қазақша орысша)
- 3 Зотова Т.Н. Дидактические условия преемственности образовательного процесса в ДОУ и начальной школе: Дисс. канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 2013.
- 4 Құсайынов А.Қ., Асыллов Ұ. Оқулықтану. – Алматы: Рауан, 2000. –140-б.
- 5 Әрінова Б.А.«Өзін-өзі тану» пәнін оқыту әдістемесі. – Алматы:«Қазақ университеті», 2018. – 172 б.
- 6 Мынбаева А.К., Карабутова А.А. Исторические особенности развития содержания предмета «Самопознание» // Хабаршы-Вестник КазНУ «Педагогикалық ғылымдар» сериясы. – №3(60). 2019 – С. 12-26.
- 7 Өзін-өзі тану: Мұғалімге арналған әдістемелік құрал: 8-сынып / Мұратханова Р., Изғұттынова Р.О., Алиев Б.Ш. – Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2018. – 128 б.
- 8 Өзін-өзі тану: Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық / Нұркеева С., Алиев Б.Ш., Бақаш Е. – Алматы, 2018. – 248 б.
- 9 Өзін-өзі тану: Мұғалімдерге арналған әдістемелік құрал: 12-сынып/ Мұратханова Р., Кунапина К., Ережеп М.Н. – Алматы: «Бөбек» ҰҒПББСО, 2018. – 144 б.

References

- Arinova B.A. (2018) «Özin-özi tanu» pänin oqıtu ädistemesi [Methods of teaching the subject “Self-cognition”] Almaty, “Kazakh University”, 172 p. (In Kazakh)
- Kusainov AK, Asylov U. (2000) Oqılıqtanu [Textbook]. Almaty: Rauan, 140 p. (In Kazakh)
- Mukazhanova R.A, Omarova G.A, Murathanova R. (2015) Muğalimge arnalğan nusqaılıq. Rukovodstvo dlya uchitelya, qazaqşa orıssa [Teacher’s Guide. Teacher’s Guide. kazakh russian] «Böbek» Almaty. «Bobek», 144 p. (In Kazakh)
- Mynbaeva A.K., Karabutova A.A. (2019) Historical features of the development of the content of the subject “Self-cognition”. Bulletin KaZNU Journal of Educational Sciences. Almaty, № 3. pp. 12-26. (In Russian)
- Özin-özi tanu: Jalpı bilim беретін мектептің 6-сınıбına арналған оқулық (2018) [Self- cognition: a textbook for the 6th grade of secondary school. Nurkeeva S., Aliyev B.Sh., Bakash E.] Almaty, 248 p. (In Kazakh)
- Özin-özi tanu: Muğalimderge arnalğan ädistemelik qural: 12-сınıп (2018) [Self- cognition: Methodical manual for teachers: 12th grade. Murathanova R., Kunapina K., Erezhep M.N] Almaty. “Bobek”, 144 p.
- Özin-özi tanu: Muğalimge arnalğan ädistemelik qural: 8-сınıп (2018) [Self-cognition Methodical handbook for teachers: 8th grade. Muratkhanova R., Izguttynova R.O, Aliev B.Sh. Almaty: “Bobek”] 128 p. (In Kazakh)
- Tokayev K.K. (2020) «Jaña jağdaydağı Qazaqstan: is-qimil kezeñi» attı xalıqqa joldawı. [Address to the people “Kazakhstan in New conditions: a stage of action»]. Nur Sultan (In Kazakh)
- Zotova T.N., (2013) Didakticheskiye usloviya preyemstvennosti obrazovatel’nogo protsesssa v DOU i nachal’noy shkole. Diss. kand.ped.nauk:13.00.01. [Didactic conditions for the continuity of the educational process in preschool and primary school. Dissertation for Candidate of Sciences in Pedagogy: 13.00.01] M. (In Russian)